

პედაგოგიური აღლო და პროგრესული ხედვები: ალექსი ჭიჭინაძის წვლილი მე-19 საუკუნის ქართული განათლების სისტემაში

ახვლედიანი მაია
ორჯონიკიძე ნინო

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქუთაისი
<https://doi.org/10.52340/idw.2025.42>

აბსტრაქტი. ალექსი ჭიჭინაძე სასწავლო-სააღმზრდელო მუშაობას ეწეოდა ქუთაისისა და თბილისის სასწავლებლებში, ხონის საოსტატო სემინარიაში, ხელმძღვანელობდა ერევნისა და თერგის სკოლათა საქმიანობას, იყო კარგი პედაგოგი, თავდაუზოგავი საზოგადო მოღვაწე, არაერთი სახელმძღვანელოსა და დიდაქტიკური ნაშრომის ავტორი, საუკეთესო ხელმძღვანელი. პრაქტიკულ საქმიანობასთან ერთად იგი ეწეოდა ნაყოფიერ მეთოდურ, თეორიულ საგანმანათლებლო და საზოგადოებრივ საქმიანობას.

იმისი სასწავლო სააღმზრდელო და საგანმანათლებლო საქმიანობა პროგრესულ პედაგოგიურ პრინციპებს ეყრდნობოდა. დიდ დროს უთმობდა ქართული ენის, ლიტერატურის, ტრადიციების სწავლება-გაანალიზებას, სასწავლო კოლექტივის შეკრებას, ქართული სასწავლო პროგრამებისა და გეგმების შემუშავებას.

მისი თხზულება „რიჟრაჟზე სათქმელი“ მნიშვნელოვანი პედაგოგიურ-დიდაქტიკური ნაწარმოებია, იმ დროისათვის გაბედული სიტყვაა ცარიტული საგანმანათლებლო რეჟიმის წინააღმდეგ. ნაშრომი ერთგვარი მოწოდებაა ეროვნული სკოლების მუშაობის გარდასაქმნელად, ეპოქის მოთხოვნათა შესაბამისობაში.

ალექსი ჭიჭინაძის ხედვები თანხვედრაშია თანამედროვე განათლების პრინციპებთან, განსაკუთრებით სწავლა-სწავლების მოსწავლის სუბიექტურობის პრინციპთან. მისი მიდგომა ითვალისწინებს თეორიული ცოდნის პრაქტიკულ გამოყენებას და მოსწავლეთა აქტიურ ჩართულობას, რაც თანამედროვე საგანმანათლებლო სტანდარტებისთვის აქტუალურია. მის მიერ წარმოდგენილი ჰოლისტური მიდგომა, რომელიც მოიცავს გონებრივი, ფიზიკური, რელიგიური და ესთეტიკური აღზრდის ურთიერთკავშირს, დღესაც მნიშვნელოვანია ეროვნული სასწავლო გეგმის კონტექსტში, როგორც მოსწავლეთა ჰარმონიულ განვითარების პირობა.

ალექსი ჭიჭინაძის პედაგოგიური იდეები ნათლად აჩვენებს, რომ განათლება არ უნდა შემოიფარგლოს მხოლოდ ცოდნის აგებით. იგი ხელს უნდა უწყობდეს პიროვნების მორალური, სულიერი და ზნეობრივი ღირებულებების ჩამოყალიბებას, ხელს უწყობდეს ინდივიდის მზადყოფნას საზოგადოებრივი ცხოვრების გამოწვევებისათვის. მისი ხედვები დღესაც შთამაგონებელია და თანამედროვე სასწავლო პროცესისთვის განსაკუთრებულ ღირებულებას წარმოადგენს.

საკვანძო სიტყვები: სწავლება, განათლება, მეთოდები, სასწავლო გეგმები, სახელმძღვანელოები, პედაგოგიური იდეები.

ალექსი ჭიჭინაძემ ქუთაისის კლასიკური გიმნაზიის დასრულების შემდეგ, იურიდიული განათლებას მოსკოვის უნივერსიტეტში მიიღო. იგი სტუდენტობისას ეზიარა სამოციანელთა იდეებს და გადაწყვიტა, სამშობლოში დაბრუნებისთანავე გაეხსნა დაწყებითი ქართული კერძო სკოლა. თავდაპირველად ახალგაზრდა იურისტის ინიციატივას კავკასიის

სასწავლო ოლქის მზრუნველთა საბჭო და მზრუნველი იანუარიუს ნევეროვი დაუპირისპირდნენ, მაგრამ თბილისის გუბერნიის სკოლების დირექტორის ბესარიონ ლოღობერიძის თანადგომით მან მიიღო ნებართვა და 1875 წელს გახსნა პირველი ქართული კერძო სასწავლებელი ქუთაისში მესხეთის ქუჩაზე (ამჟამინდელი ნინოშვილის ქუჩა).

1979 წელს კავკასიის სკოლათა მზრუნველის ი. ნევეროვის შემცვლელმა კ. იანოვსკიმ ვიზიტისას მოიწონა მოსწავლეთა ცოდნის დონე. როცა გაიგო, რომ სკოლის ხელმძღვანელი იურისტი იყო და მასწავლებლობა ამჯობინა, გაოცებულმა იკითხა, როგორ გაცვალა ახალგაზრდა სპეციალისტმა იურისტის შემოსავლიანი სავარძელი კერძო სკოლის პედაგოგის ადგილზე. ალექსი ჭიჭინაძემ უპასუხა: „ეს მართალია, მაგრამ მასწავლებლობა უფრო პატიოსანი და ნაყოფიერიაო“ **(გიგობერია, 1911, 10)**. მართლაც, ნაყოფიერ საქმიანობას ეწეოდა იგი სკოლაში 4 წელი, როგორც პედაგოგი და როგორც ხელმძღვანელი. სკოლამ რამდენიმეჯერ შეიცვალა ბინა, ბოლოს ივანოვის (ახლანდელი თბილისის) ქუჩაზე დაბინავდა ქორქშვილების სახლში. კერძო სასწავლებელი უზრუნველყოფილი იყო ნათელი ოთახებით, სასწავლო ინვენტარით, ავეჯით, სპორტული მოედნებით, საწვრთნელი იარაღებით და ხეებით დაჩრდილული ეზოთი.

„ვერც ერთი მთავრობის სასწავლებელი ქუთაისში ვერ დაიკვეხნიდა მასთან ვერც სკოლის მეხელით, ვერც გიმნასტიკური სავარჯიშოებით... გაკვეთილის შემდეგ გავარდებოდა ბურთი... ალექსის ძლიერ უყვარდა ყმაწვილებში გარევა და თამაში:... დიდი დასვენების დროს, რომელიც გრძელდებოდა ნახევარი საათი, დაიწყებოდა გიმნასტიკური ვარჯიშობა: თუ რიგში დგომა, თუ ტრაპეციაზე, ასაყოლ ბაწრებზე, ჩარდზე და პარალელურ ძელებზე თამაში“ **(გიგობერია, 1911, 16)**.

მიუხედავად გულმოდგინებისა, მოსწავლეთა კონტიგენტი მეტად ღარიბი იყო. მშობლები სწავლის გადასახადს ვერ უხდიდნენ შვილებს, სკოლას თანდათან შემოეღია სახსრები.

ალექსი ჭიჭინაძე 1880 წელს, ქ. ქუთაისის ახლად დაარსებულ სათავადაზნაურო სკოლის ინსპექტორად ინიშნება. შვიდი წელი დაჰყო მან სათავადაზნაურო სკოლის ინსპექტორად და ორ განყოფილებიანი სკოლა ოთხ პროგიმნაზიულ კლასამდე გაზარდა. სასწავლებელი მოსახლის ბინიდან სპეციალურად აგებულ სასკოლო შენობაში გადაიყვანა. კოლექტივის წევრებად განათლებული და ენთუზიასტი სპეციალისტები დაიყენა მხარში. შემოიღო ახალი სასწავლო გეგმები და პროგრამები. მათ შესახებ იაკობ გოგებაშვილმა 1886 წლის 21 იანვარს მოახსენა წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების სხდომას: „პროგრამები აწინდელ მდგომარეობაში წარმოადგენენ განვითარებულს და სრულს შრომას, რომელიც ძლიერ დაეხმარება სწავლის რიგიანად დაყენებასა და მსვლელობას“ **(ქვა ფონდი 107, 98)**.

იაკობ გოგებაშვილი ყოველთვის დიდი ყურადღებით ეკიდებოდა ალექსი ჭიჭინაძის პედაგოგიურ ალღოს, სჯეროდა მისი. 1883 წელს სტატიაში „უკუღმართი ნაბიჯი“ ის ეროვნული სკოლის ხელმძღვანელის მამულიშვილურ მოქმედებაზე ამახვილებს, ყურადღებას.

1886 წელს ალექსი ჭიჭინაძე იაკობ გოგებაშვილის შუამდგომლობით თბილისის სათავადაზნაურო სკოლის ინსპექტორად დაინიშნა. 1894-1900 წლებში - თერგის ოლქის სახალხო სკოლების ინსპექტორად მუშაობდა. 1900-1905 წლებში - ერევნის სახალხო სკოლების დირექტორად გადაიყვანეს. 1905-1914 წლებში მეტად ნაყოფიერად იმუშავა ალექსი ჭიჭინაძემ ხონის სამასწავლებლო სემინარიის ხელმძღვანელად. 1914 წელს, 63 წლის ხანდაზმულ ალექსი ჭიჭინაძე თბილისის სათავადაზნაურო გიმნაზიის დირექტორის თანამდებობას იკავებს.

ქვეყნისთვის მძიმე ეპოქაში იმოღვაწევა ალექსი ჭიჭინაძემ. ის ყველგან კვალს ტოვებდა როგორც ღირსეული მოქალაქე, ერისკაცი და არსად არასოდეს ღალატობდა პედაგოგის ალღო, ეროვნული სწავლების მიზანდასახულობა და ადამიანური სიმტკიცე. მისი, კლასიკოს პედაგოგისათვის დამახასიათებელი პედაგოგიური იდეები დღესაც თანამედროვედ ჟღერს, ბავშვზე ორიენტირებული და კონსტრუქტივისტულია.

შევეცდებით გავანალიზოთ ალექსი ჭიჭინაძის დიდაქტიკური მოღვაწეობის ძირითადი მომენტები ჩვენი ქვეყნისათვის მეტად მძიმე მმართველობითი რეჟიმის პირობებში.

ალექსი ჭიჭინაძე ჯერ კიდევ კერძო დაწყებით სკოლაშივე შეუდგა პედაგოგიურ-დიდაქტიკურ პრინციპებზე აგებული ქართული სახელმძღვანელოების შედგენას. მისი ავტორობით გამოვიდა სახელმძღვანელო „პირველდაწყებითი კურსი გეოგრაფიისა“, რომელიც მოზარდებს აწვდიდა ცნობებს საქართველოს ისტორიული წარსულიდან. სახელმძღვანელოში ყოველი ახალი მასალის შემდეგ, მოცემული იყო გასამეორებელი კითხვები. „სახელმძღვანელო საქმის ცოდნითაა შედგენილი“ წერდა ილია ჭყონია გაზეთ „ივერიის“ 1878 წლის № 41-ში (**ჭყონია, 1878**). მანვე გამოსცა საკითხავი წიგნი „მცენარეები და ცხოველები ცხელი ქვეყნებისა“, მეთოდური სახელმძღვანელო გეოგრაფიის სწავლებისათვის და სხვა. ასევე იგი თარგმნიდა და ქართულად აქვეყნებდა ბერძნული მითოლოგიის საუკეთესო ნიმუშებს.

სათავადაზნაურო სასწავლებლების ინსპექტორი (ქუთაისში, თბილისში) ალექსი ჭიჭინაძე მოითხოვდა პედაგოგებს შეექმნათ ქართული სასწავლო გეგმები პროგრამები, რომლებსაც ამტკიცებდა პედაგოგიურ რჩევებზე. დღევანდელი თვალსაწიერიდან ცალკეულ მათგანს ეტყობა ახლად დაწყებული, ახლადფხადგმული საქმიანობის იერი, მაგრამ მთავარია, რომ მკვიდრდებოდა ქართული ენის და ლიტერატურის სწავლების მეთოდები, ნიადაგი მზადდებოდა ქართული ტერმინოლოგიის მქონე სახელმძღვანელოებით სწავლების განსახორციელებლად. როგორც სწავლების საკითხების შერჩევაში კომპეტენტური პედაგოგი, ის თავად ადგენდა სასწავლო გეგმებს, პროგრამებს, სწავლების და განათლების შინაარსს, იმუშავებდა საგნის სწავლების მეთოდებს. მაგრამ კოლონიური რეჟიმის პირობებში მის მოსაზრებას ყოველთვის არ ჰქონდა ბრძოლის გარეშე განხორციელების საშუალება.

ალექსი ჭიჭინაძე სწავლებას მოითხოვდა მშობლიურ ენაზე, უარყოფდა იმ ეპოქაში გავრცელებულ სქოლასტიზმს. 1914 წლის 1 ივლისის მიღებული იქნა კანონი, რომელიც იძლეოდა კერძო სასწავლებლებში მშობლიურ ენაზე სწავლების უფლებას. ამ კანონის მიღებამ განაპირობა ალექსი ჭიჭინაძის ნაშრომის „რიჟრაჟზე სათქმელი“-ს შექმნა, იგი წერდა, რომ მოზარდები „მშობლიური ენის საშუალებით იწვრთნებიან გონებრივად და ზნეობრივად. ბუნებრივად იფურჩქნებიან შემოქმედებითი ძალები სულისა, ვითარდებიან და მზადდებიან, რომ თავის დროს განხორციელებულ იქნას ამა თუ იმ ცოდნაში, ამა თუ იმ მეცნიერებაში ან ხელოვნებაში“. როცა არამშობლიურ ენაზე სწავლებას ეხება იგი მიუთითებს, რომ ასეთი სწავლებით სულიერად კნინდება მოზარდი, იგი აღატაკებს და აჩლუნგებს შემოქმედებით ნიჭს, აზროვნებას.

მშობლიური ენის საშუალებით სწავლების განხორციელებას საპროგრამო მასალის შეგნებულად ათვისება მოჰყვება და დაცული იქნება იგი გაუაზრებელი ზეპირობისაგან.

შეგნებული სწავლების დასაყრდენ პრინციპად ალ. ჭიჭინაძე თვალსაჩინოებას თვლიდა. ის აძლევდა რჩევას მასწავლებლებს: „უჩვენეთ ყმაწვილს თითონ საგანი ან მისი სურათი, შეახედეთ მისი მდებარეობისათვის, მისი დამოკიდებულებისათვის სხვა საგანთან... ყმაწვილებიც გაიყოლიეთ ლაპარაკში და ეს ჩარჩებათ მათ გონებაში“. ალ. ჭიჭინაძეს პედაგოგის ყოველდღიური ცხოვრება კარნახობდა, რომ სწავლება თვალსაჩინოების გარეშე ცარიელ სიტყვებად დარჩებოდა.

ალექსი ჭიჭინაძე სწავლების ევრისტული (სოკრატეს) მეთოდის მომხრე იყო, ითხოვდა მოსწავლეთა აქტივობის ზრდას გაკვეთილზე. უარყოფდა ლექციური მეთოდის ხანგრძლივობას, ითხოვდა განმეორებას ახალი და განვლილი მასალისას. ის თვლიდა, რომ ამ მეთოდს შეეძლო მოსწავლეთა ინტერესისა და ყურადღების ზრდა.

მოსწავლეთა ზნეობრივი აღზრდის წარმმართველად ალექსი ჭიჭინაძე მასწავლებელს, მის ცოდნას და პირად თვისებებს თვლიდა. განსაკუთრებით ამახვილებდა ყურადღებას კლასის ხელმძღვანელის როლზე. ის მისი მაგალითით განამტკიცებდა რწმენას აღზრდის პროცესში პედაგოგის როლის დიდი მნიშვნელობის შესახებ. ამხელდა სუსტ მასწავლებლებს, ცდილობდა დახმარება გაეწია მათთვის, მაგრამ უშედეგობის შემთხვევაში ამორებდა სკოლის

კედლებს, კარგ პედაგოგს გზას უხსნიდა, პერსპექტივას უსახავდა. მის მიერ წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების მისამართით გაგზავნილი წერილებია ამის უტყუარი დადასტურება.

ალექსი ჭიჭინაძე “რიჟრაჟზე სათქმელში” ანალიზებს რა აღზრდის პროცესში კოლექტივის წევრთა ურთიერთგაგების, მასწავლებელთა გულისხმიერების საკითხს, მოითხოვს ზნეობრივ კავშირ-ურთიერთობას პედაგოგებს შორის, სიტბოს და შეგნებულ დისციპლინას მოზარდთა შორის, გამორიცხავს ბრძანებით ტონს და ფეხმოდგმული დასჯის მეთოდებს. მისი აზრით, სასჯელები შიშს ბადებს, მაგრამ ზნეობრივ ნაკლს ვერ კურნავს, ამ უკანასკნელთა გასწორება მხოლოდ ზნეობრივ საშუალებებს, შეგნების ამაღლებას შეუძლია. შიშისა და უპატივცემლობის პირობებში სასწავლებელი ორ მოწინააღმდეგე ბანაკად იყოფა-მასწავლებელთა და მოსწავლეთა, ე. ი. ძლიერთა და სუსტთა ბანაკებად. პირველნი მრისხანებენ, მეორენი გაურბიან სიმკაცრეს, მტრებად ქცეულ აღმზრდელებს. მათი ბრძოლა არათანაბარ პირობებში მიმდინარეობს. ამიტომ მოსწავლეთა სასტიკად დასჯით მთავრდება სასწავლებლიდან გარიცხვამდეც კი.

იგი აღზრდის პრინციპებიდან გამოყოფს გონებრივი, რელიგიური, ესთეტიკური, ფიზიკური აღზრდის პრინციპებს. გვამღვეს მათი მიღწევის გზებს და მნიშვნელობას. „გონებრივი მოთხოვნილება კმაყოფილდება მაშინ, როდესაც ადამიანი იძენს ცოდნას გარემომცველის ბუნებაზე და სხვადასხვა მოვლენაზე ბუნებაში თუ ადამიანთა ცხოვრებაში“ **(ჭიჭინაძე, 1915, 195)**. აქ ჩვენ ვხედავთ ისეთი ადამიანის გონებრივი აღზრდის პრობლემას, რომელიც ჰარმონიულად უნდა განვითარდეს.

ალექსი ჭიჭინაძეს აღზრდის მიმართულებები გონებრივი იქნება იგი, რელიგიური, ფიზიკური თუ ესთეტიკური ერთმანეთისაგან მოწყვეტით არ აქვს წარმოდგენილი. ისინი ერთმანეთთან არიან კავშირში და განაპირობებენ ერთმანეთს, ერთი მიმართულება ამდიდრებს მეორეს, მეორე მესამეს და ა. შ.

ალექსი ჭიჭინაძე იძლევა მოსწავლეთა რელიგიური აღზრდის რეკომენდაციას. იგი ითხოვს, სკოლის მასწავლებლებმა ზავშეგნამდე მიიტანონ ქრისტეს მოძღვრება მოყვასისადმი სიყვარულისა და მზრუნველობის შესახებ. მისი ღრმა რწმენით, სარწმუნოება საქმის გარეშე მკვდარია, სარწმუნოებრივმა საქმემ გადაარჩინა ებრაელი ერი, ქრისტეს რჯულმა გადაატანინა ქართველებს უამრავი გაჭირვება, შეენარჩუნებინა ტერიტორია და ეროვნული გრძნობა. მომავალმა თაობამ უნდა იცოდეს, რომ ქრისტეს სჯულის მოთხოვნები ცხოვრებაშია გასატარებელი.

საღვთო სჯულის სწავლებაში შაბლონს უარყოფდა, მოითხოვდა სწავლება სახარების მიხედვით წარმართულიყო, მოზარდებს სახარება უნდა ეკითხათ მასწავლებლის, მოძღვრის ხელმძღვანელობით და განმარტებით. იგი მასწავლებელს ავალდებულებდა მოსწავლეებისათვის მიეწოდებინა ქრისტიანობის ისტორია საქართველოში და ქრისტიანობისათვის წამებულია თავგადასავლები, აყენებდა საკითხს, მოზარდებს მცირე ასაკიდანვე მიეღოთ მონაწილეობა წირვა-ლოცვაში, შეესწავლათ გალობა, რაც განამტკიცებდა რელიგიურ მსახურებას.

ესთეტიკური აღზრდის თაობაზე ალ. ჭიჭინაძე აღნიშნავს: „მგრძნობელობითი მხარე ადამიანის სულისა მდგომარეობს სასიამოვნოსა და არასასიამოვნოს განცდაში... აღმზრდელის (მასწავლებლის, დამრიგებლის) ვალია ჰცდილობდეს ჰასაკის შესაფერისად პასუხი გასცეს მათ წინადაცე მოფიქრებულის და მოსაზრებულის ღონისძიებათა“ **(ჭიჭინაძე, 1915, 539)**. ესთეტიკური აღზრდის ღონისძიებებს წინასწარ მოფიქრებული მომზადება ჭირდება, ყველა მათგანი უნდა ემსახუროდეს ჰარმონიულად განვითარებული ახალგაზრდის აღზრდას.

„სიმღერა - გალობა, მუსიკა, ხატვა, გაკვეთილების მოსმენა და შეთვისება, წიგნების კითხვა, თხზულებათა წერა... უნდა შეადგენდეს განუყოფელს ნაწილს მოწაფეთა ცხოვრებისას და ავსებდეს ისე, რომ სიცარიელე არსად რჩებოდეს“ **(ჭიჭინაძე, 1915, 539)**.

მხოლოდ ამ გზით შეიძლება მისი აზრით მოზარდები აცდნენ უმინაარსო ხეტიალს, არასასურველ პირებთან კავშირს, თუ ენერგიას დახარჯავენ მუსიკის და გალობის მეცადინეობებზე, ლიტერატურულ სადამოებზე, განვითარდებიან ესთეტიკურად,

აღიზრდებიან სულით მდიდარნი, რაც ერთგვარად შეუწყობს ხელს გონებრივ განვითარებას.

ავტორს აქ წინა პლანზე აქვს წამოწეული ფიზიკური განვითარების მნიშვნელობა. თუ ფიზიკური შესაძლებლობები შეეზღუდება მოზარდს, ბუნებრივია, შეიზღუდება აღზრდის სხვა მხარეები. ალექსანდრე ჭიჭინაძე მისი ხელმძღვანელობით არსებულ ყველა სკოლაში ჰქმნიდა პირობებს ფიზიკური განვითარებისათვის, აწყობდა სპორტულ მოედნებს, ექსკურსიებს, მოგზაურობებს.

„გიმნასტიკა და მუსიკა პოეზიითურთ ავითარებდნენ ორს უმთავრეს მხარეს ადამიანისას ფიზიკურს და სულიერს, ჰქმნიდნენ ერთს გარმონიულს მრთელს გაწურთვნილს სხეულისა და განათლებულის სულისაგან“ (ჭიჭინაძე, 1915, 195).

როგორც ვხედავთ, ფიზიკური და ესთეტიკური აღზრდა მხატვრული ლიტერატურის ათვისებასთან, ლიტერატურულ განვითარებასთან, წიგნთან და მისი კითხვის სისტემატურობასთანაა მჭიდროდ დაკავშირებული. სწორედ, ეს ქმნის მრავალმხრივ განვითარებული ადამიანის აღზრდის შესაძლებლობას.

ალექსი ჭიჭინაძე განიხილავს გაკვეთილის ფუნქციას, მოსწავლეთა აქტივობის მნიშვნელობას, მისი აზრით, მოზარდები თითონ უნდა ფიქრობდნენ, აზროვნებდნენ, მსჯელობდნენ, ჰხედავდნენ, აკეთებდნენ, რაც დასანახია და გასაკეთებელი.

იგი ევრისტიული მეთოდით ჩატარებული გაკვეთილის მომხრეა, მოზარდთა გადატვირთვა ლექციით არ მიაჩნია გამართლებულად, რეკომენდაციას იძლევა სწავლება წარიმართოს გაკვეთილზე ადვილიდან რთულისაკენ, ის მასალის განმეორებას ანიჭებს დიდ მნიშვნელობას.

საინტერესო მეთოდურ მითითებებს იძლევა ალექსი ჭიჭინაძე ცალკეული საგნის სწავლებასთან დაკავშირებით.

ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების თაობაზე ალექსი ჭიჭინაძე აღნიშნავს, რომ ისე როგორც უმოძრაობით ვერ ისწავლის ადამიანი სიარულს და სიჩუმით მჭერმეტყველებას, ასევე ენისა და ლიტერატურის სწავლება არ შეიძლება ლაპარაკის, დიალოგის გარეშე.

„თქვენ კი არ უნდა ლაპარაკობდით ბევრს, მასწავლებლები, უმეტესად მოსწავლე უნდა ალაპარაკოთ, წერის სწავლებისათვის წერითი ვარჯიშებია საჭირო. ჯერ ალაპარაკეთ მოსწავლე, შემდეგ დააწერინეთ“ (ჭიჭინაძე, 1915) - ურჩევს მასწავლებლებს ალ. ჭიჭინაძე და მოითხოვს, რაც შეიძლება ბევრი წაკითხონ მოსწავლეებს, გაუმართლებელია ზეპირგადაცემითი სწავლება. მხოლოდ პროგრამით გათვალისწინებული მასალა არ კმარა ლიტერატურის დასაუფლებლად. წიგნების ბიბლიოთეკაა საჭირო, მოხსენებების წაკითხვა, ლიტერატურული ტიპების დახასიათება, წერითი ვარჯიში, ნაწარმოების იდეის გაანალიზებაა საჭირო.

ალექსი ჭიჭინაძე ბუნებისმეტყველების სწავლების პროცესში დიდ ყურადღებას ამახვილებდა აქტიური, პრაქტიკაზე დაფუძნებული სწავლების მეთოდებზე. მისი ხედვით, მოსწავლეებმა უნდა შეძლონ ბუნებრივი მასალის დამოუკიდებლად მოპოვება და შესწავლა. ხელს უწყობდა, რომ მოსწავლეებს თავად შეეგროვებინათ მცენარეთა და მინერალთა ნიმუშები. ასევე, ყურადღებას ამახვილებდა მცენარეთა სტრუქტურის გაგებაზე, მათი ნაწილების დახატვაზე, გამოძერწვაზე და სკოლის ეზოსა თუ ბაღში მცენარეების დარგვასა და მოვლაზე. მისი აზრით, ამ პროცესებმა უნდა უზრუნველყოს თეორიული მასალის დაკავშირება პრაქტიკულ გამოცდილებასთან, რაც მნიშვნელოვანი საფეხურია ცოდნის რეალურ ცხოვრებაში გამოყენებისათვის.

ალექსი ჭიჭინაძე ფიზიკის სწავლებისას მოსწავლეებისგან მოითხოვდა პრაქტიკული უნარების განვითარებას. მასწავლებლებს მოუწოდებდა, მოსწავლეები ჩაერთოთ მარტივი ხელსაწყოების შექმნაში და ექსპერიმენტების ჩატარებაში ინდივიდუალურად ან ჯგუფურად. ასევე ყურადღებას ამახვილებდა ნასწავლი მასალის გაღრმავებისთვის სავარჯიშოებისა და კლასგარეშე აქტივობების გამოყენებაზე. ეს მიდგომა არა მხოლოდ ცოდნის გაძლიერებას, არამედ გუნდის მუშაობის უნარებისა და პრაქტიკული აზროვნების განვითარებას უწყობდა ხელს.

მათემატიკის სწავლებისას ჭიჭინაძე მოსწავლეებს მოუწოდებდა გაკვეთილის მსვლელობაში აქტიური მონაწილეობისკენ. მასწავლებლებისგან ითხოვდა, რომ მაგალითებისა და ამოცანების ამოხსნის გარდა, მოსწავლეებისთვის მიეცათ შესაძლებლობა თვითონ შეექმნათ მსგავსი ამოცანები და ტაბულები. ამასთან, მოზარდებს უნდა დაემზადებინათ სიგრძისა და წონის საზომი ხელსაწყოები, რაც მათ დაეხმარებოდა მათემატიკური ცოდნის პრაქტიკულ ცხოვრებაში გამოყენებაში.

საინტერესოა ალექსი ჭიჭინაძის ინოვაციური ხედვა გეომეტრიის სწავლებაში ის ითხოვდა მოსწავლეების სასწავლო მოღვაწეობის ნიმუშების შექმნასა და დამზადებაზე ფოკუსირებას. ბავშვები უნდა მონაწილეობდნენ გეომეტრიული ფიგურებისა და თეორემების ვიზუალური დამტკიცების პროცესში. ამასთან, სასწავლო პრაქტიკა უნდა მოიცავდეს სიშორისა და სიგრძის გაზომვას, აგრეთვე სხეულის მოცულობების გამოკვლევას, რაც მათ ამ საგნის ღრმა გაგებას უზრუნველყოფდა.

ალექსი ჭიჭინაძის ხედვით, ხატვის სწავლება უნდა ეფუძნებოდეს მოსწავლეთა შემოქმედებითი უნარების განვითარებას. მასწავლებლებმა ბავშვები უნდა ავარჯიშონ თავიანთი წარმოსახვა ნანახის, წაკითხულის, მოსმენილისა და ნაოცნებარის დასურათებაში. ასევე, მოსწავლეებმა უნდა შეძლონ გარშემო არსებული საგნების დახატვა ან გამოქანდაკება, რაც ხელს შეუწყობს მათ ესთეტიკურ განვითარებას და წარმოსახვის გაღრმავებას.

თუ აღნიშნულ მითითებებს გაითვალისწინებენ ეროვნული სკოლები, ალ. ჭიჭინაძე გამოთქვამს რწმენას, რომ „მაშინ რიჟრაჟი გარდაგვექცევა განმაცხოვრებელ დილად და სრულად გაგვითენდება“ (ჭიჭინაძე, 1915).

როგორც ვხედავთ, ალექსი ჭიჭინაძის პედაგოგიური მიდგომები ეფუძნება მოსწავლეთა აქტიურობისა და შემოქმედებითი უნარების გაძლიერებას. მისი მიზანი იყო შრომის ჩვევების ჩამოყალიბება და პრაქტიკული ცოდნისა და უნარების განვითარება, რაც მოსწავლეებს მომავალი ცხოვრების გამოწვევებისთვის ამზადებდა.

იგი მიიჩნევს, რომ სწავლების პროცესმა უნდა უზრუნველყოს მოსწავლეების აქტიური ჩართულობა, შემოქმედებითი აზროვნების გაძლიერება და მიღებული ცოდნის პრაქტიკაში გამოყენების შესაძლებლობა. მისი ინოვაციური მიდგომები, ხედვები და განხორციელებული პრაქტიკა თანხვედრაშია ოცდამეერთე საუკუნის სწავლების პარადიგმასთან. სადაც სწავლების პროცესი ორიენტირებულია მოსწავლის, როგორც სწავლების სუბიექტის განვითარებაზე და ცოდნის შინაარსის მაქსიმალურად ცხოვრებასთან დაკავშირებაზე.

ალექსი ჭიჭინაძის პედაგოგიური იდეები და მეთოდები თავისი დროისთვის არა მხოლოდ პროგრესული, არამედ ინოვაციური იყო. მისი მოღვაწეობა ეყრდნობოდა იმ კონცეფციას, რომ განათლების მიზანი არა მხოლოდ ცოდნის გადაცემა, არამედ მოსწავლის ინდივიდუალური საჭიროებების, უნარებისა და ინტერესების გათვალისწინებით მისი პიროვნული განვითარებაა. მან მკაფიოდ გააცნობიერებინა პედაგოგებს, რომ სწავლება მხოლოდ ინფორმაციის მიწოდებას არ გულისხმობს, არამედ ეს არის პროცესი, სადაც მოსწავლე აქტიურად უნდა მონაწილეობდეს საკუთარი ცოდნის აგება და ორგანიზებაში, რაც სრულად ეხმიანება კონსტრუქტივისტულ იდეებს.

ალექსი ჭიჭინაძის მიერ შემუშავებული პრაქტიკა – მოსწავლეთა ფიზიკური აქტივობების წახალისება, სათანადო სასწავლო გარემოს შექმნა, მეგობრული ურთიერთობის შენარჩუნება და მოსწავლეებში დამოუკიდებელი აზროვნების გაღვივება – ასევე მჭიდროდ უკავშირდება თანამედროვე განათლების თეორიებს. მისი მიდგომები შინაარსობრივად ამართლებს სწავლის სუბიექტის პარადიგმას, რომლის თანახმადაც მოსწავლე განათლების პროცესის ცენტრში დგას და თავად ხდება საკუთარი ცოდნისა და გამოცდილების აქტიური შემქმნელი.

დღესაც ალექსი ჭიჭინაძის იდეები, რომელიც ხაზს უსვამს ინდივიდუალურ მიდგომას, პრაქტიკული და მრავალმხრივი სასწავლო გარემოს შექმნას და მოსწავლეთა ინტერესების გათვალისწინებას, მნიშვნელოვანია თანამედროვე სასწავლო პროცესისთვის. მისი მეთოდები ეხმიანება თანამედროვე ხედვას, როგორცაა სწავლების პროცესში მოსწავლის აქტიური ჩართულობა.

ალექსი ჭიჭინაძის პედაგოგიური მემკვიდრეობა, ცხადყოფს, რომ კარგად დაგეგმილი და მოსწავლეზე ორიენტირებული განათლება არის საუკეთესო გზა, როგორც პიროვნული ზრდისთვის, მომავალი თაობების წარმატებისთვის, ისე ეროვნული განვითარებისათვის.

ჩვენ შევეცადეთ, თანამედროვე განათლების რეფორმის მიმდინარეობის პროცესში გაგვეხსენებინა პედაგოგიურ სფეროში მოღვაწე ერთ-ერთი წინაპრის ალექსი ჭიჭინაძის ნამოღვაწარი, რომლის თეორიულმა მითითებებმა და პრაქტიკულმა საქმეებმა საუკუნეზე მეტხანს გაუძლეს ცხოვრებისეულ გამოცდას და დღემდე ინარჩუნებენ აქტუალობას.

ლიტერატურა:

1. გიგინეია, იოსებ. „განათლება“, 1911, № 1, გვ. 10, 16.
2. გოგებაშვილი, იაკობ. თხზულებანი. თბილისი, 1956.
3. საქართველოს ცენტრალური არქივი, ფონდი 107, საქმე 98, ფ. 9, ქუთაისის ც.ა.
4. ჭყონია, ილია. გაზეთი „ივერია“, 1878, № 41.
5. ჭიჭინაძე, ალექსანდრე. „რიჭრაჟზე სათქმელი“. ჟურნ. „განათლება“, 1915, № 7–9, გვ. 195, 539.

Pedagogical Intuition and Progressive Vision: Aleksi Chichinadze's Contribution to the 19th-Century Georgian Education System

Akhvlediani Maia

Orjonikidze Nino

Akaki Tsereteli State University, Kutaisi

Abstract

Alexi Chichinadze was engaged in educational and pedagogical work in the schools of Kutaisi and Tbilisi, as well as at the Khoni Teacher Training Seminary. He supervised the educational activities of schools in Yerevan and the Tergi region. He was a dedicated and skilled educator, a tireless public figure, the author of numerous textbooks and didactic works, and an outstanding leader. Alongside his practical work, he was actively involved in methodological, theoretical, educational, and civic activities.

His teaching and educational endeavors were grounded in progressive pedagogical principles. He devoted considerable time to the teaching and analysis of the Georgian language, literature, and traditions, to building cohesive teaching communities, and to the development of Georgian educational programs and curricula.

His work, *"Words at Dawn"*, is a significant pedagogical-didactic piece, a courageous statement for its time against the Tsarist educational regime. The publication represents a call for the transformation of national schools in alignment with the evolving demands of the era.

Alexi Chichinadze's educational philosophy aligns with contemporary principles of education, particularly the learner-centered approach to teaching and learning. His methods emphasized the practical application of theoretical knowledge and encouraged the active participation of students, making his ideas highly relevant to modern educational standards. His holistic approach—which interconnected intellectual, physical, religious, and aesthetic education—remains vital in the context of the national curriculum, supporting the harmonious development of learners.

Alexi Chichinadze's pedagogical views clearly illustrate that education should not be limited to the mere transmission of knowledge. It must also foster the moral, spiritual, and ethical development of the individual, preparing students to meet the challenges of civic life. His vision continues to be a source of inspiration and holds significant value for contemporary educational practice.

Keywords: *Teaching, Education, Methods, Curricula, Textbooks, Pedagogical Ideas*